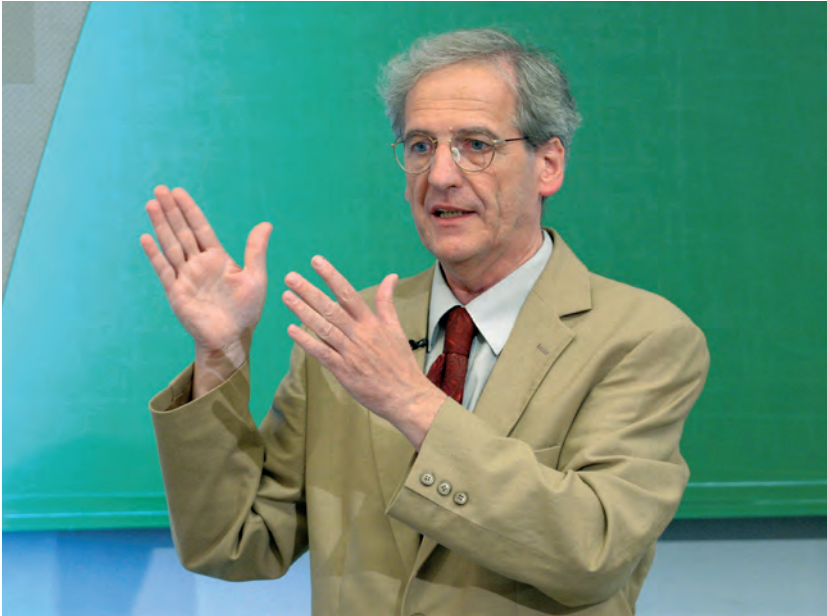

SÓLYOM LÁSZLÓ

Az alkotmány őrei

*Sólyom László
jogász
az MTA levelező tagja*

Az 1990-es évtized az alkotmánybíráskodás évtizede volt: világszerte alakultak alkotmánybíróságok, amelyek átformálták a politikai és a jogrendszert. Az alkotmánybíróságok a jogszabályok alkotmányosságát vizsgálják és megsemmisítik az alkotmányellenes törvényeket. Emiatt elkerülhetetlenül konfliktusba kerülnek a demokratikus törvényhozóval, s ez a konfliktus Európában különösen nyílt és éles, mert itt az alkotmánybíróságok a három rendszerváltási hullámban alakultak, s magukat az új alkotmányosság képviselőjének tekintik. A magyar Alkotmánybíróságot is a rendszerváltás hozta létre. Igen széles hatáskörrel rendelkezik. A világon egyedülálló, hogy bárki indítványozhatja egy jogszabály vizsgálatát, függetlenül attól, hogy az ő jogait érte-e a jogszabály miatt sérelem. Az alkotmánybíróság a politikai rendszer fontos része, de távol tartja magát a napi (párt)politikától.

1942-ben született Pécsen. 1965-ben diplomázott a Pécsi Tudományegyetem Jogtudományi Karán. 1975-től az állam és jogtudomány kandidátusa, 1981-től akadémiai doktora lett; 2001-től az MTA levelező tagja.

1983-tól 1989-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1995-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Polgári Jogi Tanácskének egyetemi tanára. 1989-ben az Ellenzéki Kerekasztal képviselőjeként részt vett a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokon.

1989-ben az újonnan felállított Alkotmánybíróság tagjává választották, kilenc évig volt a testület elnöke. Döntő szerepet játszott az új alkotmányjog kialakításában és a magyar alkotmánybíráskodás nemzetközi elismerésében. 2005 óta a Magyar Köztársaság elnöke.

Főbb kutatási területe: a polgári jog története, összehasonlító polgári jog, alkotmányjog.

Az alkotmánybíróságok évtizede

Egy új testület születése Magyarországon a rendszerváltáskor

1989 nyarán néhány szakemberen kívül szinte senki nem tudta Magyarországon, mi az az alkotmánybíróság. Még az Ellenzéki, illetve a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások során az alkotmánybíróság felállításáról vitatkozóknak többsége is csak annyit tudott róla, hogy fontos hatalmi szervezet, s a tárgyalások tétje is az volt, hogyan lehet kivédeni azt a kockázatot, hogy az alkotmánybíróság a kommunista hatalomátmentést szolgáló szerv legyen, illetve milyen befolyást lehet biztosítani a bíróságban az ellenzéknek – a választások kimenetelétől függetlenül.

1990 tavaszán azután általános meglepetést keltett, amikor egy esztergomi művelődési ház színpadán egyszer csak megjelent a még sosem látott kék tárlóban öt férfiú, és a tévé nyilvánossága előtt kissé kaotikus tárgyalást tartott.

De még nagyobb meglepetést keltett, s ezúttal a kormányban és a parlamentben, hogy az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek nyilvánította és azonmód megsemmisítette a kamatadóról szóló törvényt (a lakáskölcsönök kamatának felemelését 3 százalékról 25 százalékra). Ekkor ébredtek rá, hogy mit is hoztak létre az új alkotmányban, hogy milyen megkerülhetetlen gátakat emelhet az alkotmányosság a magát korlátlannak gondoló politika elébe. Jelképes volt az első állami reakció is: a két pénzügyi államtitkár döngő léptekkel elhagyta a termet.

Egy évvel megalakulása után már mindenki tudta Magyarországon, hogy mi is az az alkotmánybíróság, népszerű lett (olyan népszerűtlen ítéletek ellenére, mint a halálbüntetés eltörlése). Sőt: megbíztak benne. A rendszerváltás összes döntő és vitatott kérdésében – a kárpótlás, az igazságtétel, az ügynökök, az államfő helye az új parlamentáris rendszerben stb. – az alkotmánybíróság mondta ki a végső szót. Továbbá szinte azonnal megnyilatkozott a klasszikus témákban is: a halálbüntetés, az abortusz, a szólásszabadság, a média, az állam és egyház viszonyának kérdéseiben.

Azt is általában megértették, mi az alkotmánybíráskodás lényege, miben különbözik a rendes bíróságoktól. *Az alkotmánybíróság nem konkrét jogvitákban bíráskodik, hanem jogszabályok felett. Azt dönti el, hogy egy jogszabály összhangban áll-e az alkotmánnyal.* Vagyis az alkotmánybíróság közvetlenül az alkotmányt érvényesíti a törvényhozással és minden más jogalkotással szemben, és az alkotmányellenes rendelkezéseket megsemmisíti.

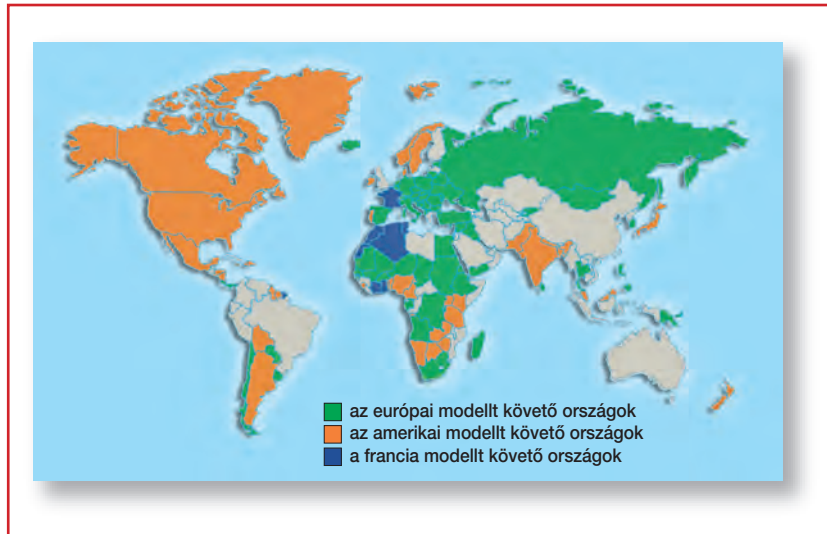

Az alkotmánybíráskodás jelentősége az 1990-es években világszerte

Ez a gyors felívelés nem magyar sajátosság. Az 1990-es évtized az alkotmánybíráskodás évtizede, diadalmenete volt az egész világon. Ekkor tetőzött az a hullám, amely a második világháború után indult el.

De jelentős alkotmánybíróságok alakultak Dél-Afrikában, Dél-Koreában, ekkor lett híres az indiai Legfelsőbb Bíróság, és profilváltás nyomán a kanadai Legfelsőbb Bíróság.

Az elterjedést szemlélteti Arne-Marjan Mavčič mappája:

Az alkotmánybíráskodás világtérképe

Ezt a mappát azonban fenntartásokkal kell fogadni: alkotmánybírási funkciókról van szó, nem feltétlenül külön alkotmánybírásról. Például az amerikai rendszerben a rendes bíró is dönthet jogszabály alkotmányosságáról (bár a végső szót itt is a Legfelsőbb Bíróság mondja ki). Gyakoribb azonban, hogy ott, ahol nincs külön alkotmánybíróság, a Legfelsőbb Bíróság lát el alkotmánybírási feladatot.

Az alkotmánybíróság döntéseinek tartalma

Nem csupán az ítéletek mennyisége számít, hanem elsősorban az, hogy mit döntenek el az alkotmánybíróságok. Az élet-halál kérdéseiben – halálbüntetés, abortusz, eutanázia, klónozás – mindenütt az alkotmánybíróságok mondják ki a végső szót. Az alkotmánybíróság dönti el, meddig terjed a szólásszabadság, a vallásszabadság, általában a klasszikus szabadságjogok, hogy mely pártok működhetnek.

De a klasszikus jogvédelem mellett egyre inkább eldöntik azt is, mire köteles az állam polgárai szabadsága és biztonsága, s immár jóléte érdekében is. Például, hogy gondoskodják pártatlan közszolgálati médiáról, hogy akadályozza meg a tájékoztatási monopóliumok kialakulását. Az alkotmánybíróság határozza meg a minimális követelményeket arra nézve, milyen szociális intézményrendszert kell működtetnie az államnak, mivel kell kivédenie a technikai, például a környezetvédelmi vagy az információs kockázatokat.

Az alkotmánybíróság elé kerülnek az állami szervek hatalmi villongásai is: például a köztársasági elnök és a miniszterelnök hatáskörének elhatáro-

A rendszerváltás
intézményeinek súlya

	elnök	parlament	alkotmány- bíróság	ombudsman
Magyarország		○	●	
Dél-Afrika		●	●	
Lengyelország		●	○	○
Oroszország	○		○	

Marshall, John (1755–1835)

Marshall, John (1755–1835):

amerikai jogász, 1801-től haláláig az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának elnöke. 1803-ban, a *Marbury vs. Madison* ügyben hozott ítéletben ő alapozta meg az alkotmánybíráskodást azzal, hogy kimondta: a Legfelsőbb Bíróság megállapíthatja egy törvény alkotmányellenesség miatti érvénytelenségét, és mellőzheti a törvény alkalmazását.

lása, szövetségi államokban a tagállamok és a központ vitái. A szuverenitás feladásának mértékét (például az Európai Uniót egyre szorosabbra fűző szerződéseket) számos helyen az alkotmánybíróság vizsgálta felül.

Magyarországon az alkotmánybíróság határozta meg a rendszerváltás stílusát: kérelmelhetetlenül mércévé tette az alkotmányt. Az átmenetet – az alkotmánybíróság saját kifejezésével élve – jogállami forradalomná tette. A külföldi irodalom szerint az alkotmánybíróság határozta meg a rendszerváltást – nem a parlament, az elnök, a hadsereg vagy valamilyen valási vezető.

Az alkotmány mint alapszabály

Alkotmánybíráskodás elvileg is csak akkor létezhet, ha van alkotmány. Az „alkotmány” materiális értelemben értendő: ha van olyan jogi norma vagy normák összessége, amely meghatározza az állam és a politikai rendszer identitását, azaz azokat az alapelveket és szabályokat, amelyek nélkül az állam nem az, ami. Ez a norma tehát minden más intézmény és minden más jogi norma felett áll; különösen fontos, hogy a törvényhozót is köti. Következésképpen minden más törvénynek, jogszabálynak összhangban kell állnia az alkotmánnyal, arra visszavezethetőnek kell lennie.

Az amerikai és az európai modell különbsége

Ezt a tételt fogalmazta meg az alkotmánybíráskodást megalapozó ítéletében **John Marshall**, az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának elnöke 1803-ban, a *Marbury vs. Madison* ügyben. John Adams elnök elnöksége utolsó napján még számos bírót kinevezett („*midnight judges*”), de Marburynak elfelejtették kézbesíteni kinevezési okmányát. Ennek kiadását követelte az új elnök, Thomas Jefferson hivatalától. A Kongresszus egy törvénye szerint ezt a pert a Legfelsőbb Bíróság előtt kellett indítani. Ám ez a szabály az amerikai Legfelsőbb Bíróság hatáskörét részletesen meghatározó alkotmányban természetesen még nem szerepelt. Marshall főbíró

szerint ha az alkotmányt meg lehet változtatni egy törvénnyel, akkor az nem alkotmány, ha viszont az alkotmányt a törvényhozó nem változtathatja meg, vagyis a törvények felett áll, akkor az alkotmánnyal ellentétes törvény nem törvény. Középút nincs – szól az ítélet. Marshall tehát nem alkalmazta a szóban forgó törvényt, Marbury keresetét hatáskör hiányában elutasította. (Ezt az elnök politikai győzelemként élte meg.) Ám egyszersmind megállapította a Legfelsőbb Bíróság hatáskörét a törvények alkotmányosságának vizsgálatára, s az alkotmányellenes törvények mellőzésére. Ezzel megalapozta az alkotmánybíráskodást, amelynek messzemenő következményeit a politika csak lassan ismerte fel.

Európában hasonló elvi alapon – minden jogszabálynak az alkotmányra visszavezethetőnek kell lennie ellentmondásmentesen – csak 1920-ban állították fel az első alkotmánybíróságot, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása után **Hans Kelsen** az Osztrák Köztársaság alkotmányát megfogalmazta, s ennek részeként felállította az alkotmánybíróságot.

A Kelsen megalapozta európai modell abban különbözött amerikai elődjétől, hogy itt nem a Legfelsőbb Bíróság, hanem a rendes bírósági szervezettől különálló, önálló alkotmánybíróság látja el ezt a funkciót, amely a törvényeket konkrét jogvitáktól függetlenül, önmagában vizsgálja. Ezért hívják ezt absztrakt normakontrollnak.

A bírói hatalom kiteljesedése

Miért a bíróság állapítja meg egy jogszabály alkotmányellenességét? Marshall főbíró magától értetődően szögezte le, hogy az ő bírósága az, amely eldönti, hogy valamely törvény érvényes törvény-e, hiszen hogy mi a jog, azt a bíróság mondja meg. Ezt az angolszász jogokban sosem vonták kétségbe. Az európai kontinensen viszont a felvilágosodás óta a jogot csupán alkalmazó bíró – *horribile dictu*: a hivatalnok-bíró – az ideál.

A bíró ebből a mechanikus jogalkalmazó szerepből – amelyet teljesen sosem lehetett megvalósítani – két ponton tört ki: amikor a bíróság önállósul az igazságügyi kormányzattól, és – ami fontosabb – amikor a kormányzat fölé kerekedik. Ellenőrizheti-e a bíróság az államot is? A bírói hatalom felvétele innen kezdődik, amikor az igazgatási határozatokat bíróság előtt meg lehetett támadni. Ez volt a 19. század második felétől (nálunk 1883–1896 között) kibontakozó közigazgatási bíráskodás, amely biztosította, hogy a végrehajtó hatalom – a hivatalok, a Polizei – betartsa a törvényeket. Az állam jogszerű működése – ez volt a német Rechtsstaat eredeti eszméje.

Ez azonban csupán formális jogállamiság: a parancs betartása, akármilyen volt a parancs. Elkerülhetetlenül adódott a kérdés: van-e jogorvoslat az ellen, ha a rendelet súlyosan igazságtalan, vagy más jogokat sért? A 20. század közepéig a közigazgatási bíráskodás elérkezett odáig, hogy a kormányzat rendeleteit is felülvizsgálhatta, s a törvényben biztosított jogokat sértő rendeletet nem alkalmazta. A törvény felülbírálatáig azonban nem jutott el: annak gátat vetett a parlament szuverenitásának tana.

Ezt a végső lépést tette meg tehát az alkotmánybíráskodás: a bírói hatalom az alkotmány nevében a törvényhozót is felülbírálhatja. Azóta sok

Kelsen, Hans (1881–1973)

Kelsen, Hans (1881–1973): osztrák jogfilozófus, 1940-től az Amerikai Egyesült Államokban tevékenykedett. Részt vett az osztrák köztársasági alkotmány megszüvegezésében; az ő javaslata alapján állították fel 1920-ban az első európai alkotmánybíróságot, amelynek 1930-ig bíróját is volt. Az általa létrehozott „európai modell” abban különbözik az amerikai alkotmánybíráskodástól, hogy nem a Legfelsőbb Bíróság, hanem a rendes bírói szervezettől különálló, erre a célra felállított testület vizsgálja felül a törvények és más jogszabályok alkotmányosságát, és az alkotmányellenesnek talált jogszabályokat megsemmisíti.

kontrolláló szervezet, széles bírói hatáskör született – de az Alkotmánybíróságok Európai Konferenciája szerint csak az a szervezet minősül alkotmánybíróságnak, amely bírói függetlenséget élvez és a parlament törvényeit megsemmisítheti.

Alkotmánybíróság és többségi demokrácia

A törvényhozás és az alkotmánybíráskodás konfliktusa Amerikában és Európában

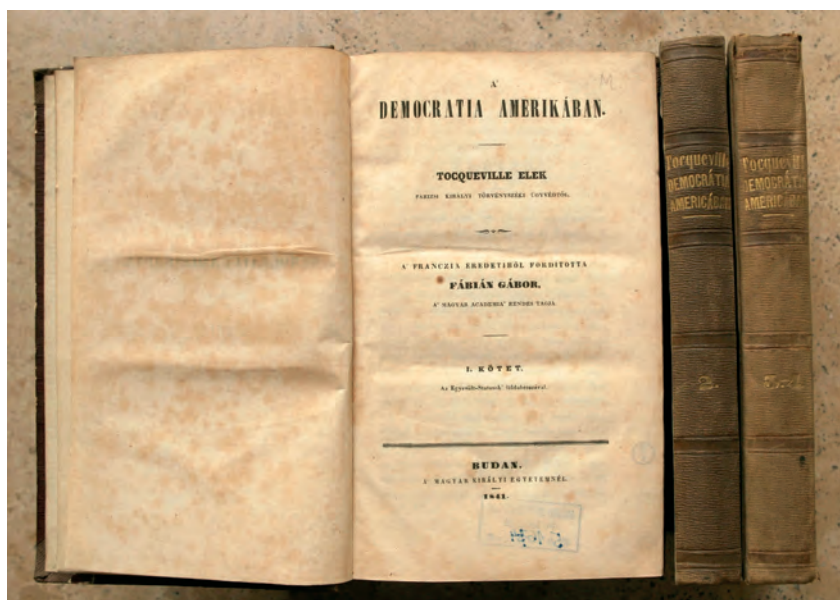

Tocqueville, Alexis de (1805–1859)

Nem félelmetes-e ez a hatalom? Hogyan dönthet egy bíróság a nép többségének akaratával szemben, hogyan semmisítheti meg a demokratikus népképviselőt alkotó törvényeket?

Erre a kérdésre az amerikai és az európai alkotmánybíráskodás más-más választ adott.

Tocqueville 1830-ban megejtett amerikai utazása során elámulott azon, hogy „az amerikaiak óriási politikai hatalommal ruházták fel bíráikat, [...] megengedték neki [a bírónak], hogy egyáltalán ne alkalmazza azokat a törvényeket, amelyeket alkotmányellenesnek tart”. De rögtön fel is fedezte, hogyan csökkenti az ebből a hatalomból származó veszélyeket, ha a bíró mindig valamely konkrét ügy kapcsán dönt a törvény alkalmazhatóságáról is. Formálisan nem semmisíti meg a törvényt, hanem az a nemalkalmazás folytán magától kikopik a gyakorlatból. A Kongresszus feletti kontroll a konkrét ügyben való döntés mögé rejtőzik, s mint Tocqueville mondja, ezzel „részben már el is leplezi jelentőségét a közönség előtt”.

Tocqueville könyvének 1841-es magyar kiadása

Ezzel szemben Európában a törvényhozás és az alkotmánybíróság konfliktusa nyílt és éles: a külön erre a feladatra létrehozott alkotmánybíróság ítél a jogszabályok alkotmányosságáról, s mindenkre kiterjedő hatállyal megsemmisíti a törvényt. Nem is alkotmánybíróság az, ami ezzel a hatalommal nem rendelkezik. Joggal mondta Kelsen: az alkotmánybíróság negatív törvényhozó.

Az európai alkotmánybíróságok forradalmi legitimitása

Az európai alkotmánybíróságok büszkén és öntudatosan vállalják ezt a szerepet: forradalmi legitimitációval rendelkeznek. Az európai alkotmánybíróságok három hullámban keletkeztek. Mindhárom generáció összekapcsolódott egy-egy rendszerváltással, amikor egy korábbi elnyomó vagy tekintélyuralmi rendszer helyébe demokratikus jogállam lépett. Az első nemzedék – a német, az olasz alkotmánybíróság, a francia alkotmánytanács – a világháború utáni újrakezdésből nőtt ki. A második generációs bíróságok a **Franco**-, illetve a **Salazar**-rezsim összeomlását követték Spanyolországban és Portugáliában, a katonai diktatúrát Görögországban az 1970-es években. A harmadik hullám a kommunista rendszerek bukása után söpört végig Közép- és Kelet-Európán, továbbá a volt Szovjetunió. (De ahogy már utaltam rá, ezt látjuk Európán kívül is: alkotmánybíróság jött létre Dél-Afrikában az apartheid után.)

Az alkotmánybíróságok létrehozását alapvetően motiválta a *többségi demokráciával szembeni mélyleges bizalmatlanság* – hiszen ezek az országok megtapasztalták, hogy a parlamentek bármit megszavazhatnak.

Az emberi jogok tisztelete és az alkotmánybíráskodás

Az alkotmánybíráskodás ilyen elterjedése, de még inkább sikeres volta, az intézmény elismerése és az ítéletek követése nem jöhetett volna létre a második világháború utáni nagy *emberi jogi reneszánsz nélkül*, amely egyrészt reakció volt a fasizmus és a háború embertelenségére, és egy jövőző világ programja is. Az új korszak azzal indult, hogy az ENSZ Alapokmánya az emberi jogokat a nemzetközi jog és a nemzetek közösségének védelme alá helyezi (azaz betartásuk nem az egyes országok belügye többé). Ezt követte 1949-ben az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; majd Amerikában a feketéket emancipáló polgárjogi mozgalom.

Az utóbbi fél évszázad alkotmányai pedig mindenütt tartalmazzák az *emberi jogok katalógusát*. Ez a második változás, amely megváltoztatta a jogot, és a jogról való gondolkodást is. Gondoljuk meg, hogy olyan fogalmak, amelyek korábban filozófusok, teológusok, esetleg jogbölcselek témái voltak, most egyszerre a **pozitív jog** részeivé váltak. Az olyan fogalmak, mint szabadság, emberi méltóság, egyenlőség, korábban legfeljebb az alkotmányozónak

Franco, Bahamonde Francisco (1892–1975):

spanyol politikus. 1936-ban a választásokon győztes népfrent elleni katonai felkeléssel elindította a spanyol polgárháborút, amelyből 1939-ben győztesen került ki. A hadsereg és egyetlen politikai párta támaszkodva a „szerves közösségeken” (család, hivatási szervezetek) alapuló központosított diktatórikus rendszert épített ki.

Salazar, Antonio (1889–1970):

portugál politikus. 1932-től 1968-ig tartó miniszterelnöksége alatt megszüntette a többpárti demokráciát és parlamentarizmust, s az általa „új államnak” nevezett, hivatásrendi elemeket tartalmazó katonai diktatúrát hozott létre.

Pozitív jog („tételes” jog):

a törvényhozó (vagy más elismert jogalkotó, beleértve a bíróság alkotó jogot) által konkrét jogszabályba foglalt jogi norma. Ellentét a természetjog, amely elsősorban általános elvekből áll, s forrása nem a törvényhozó, hanem afelett áll (Isten, a természet rendje).

Az Emberi és Polgári Jogok
Nyilatkozata (1789)

vagy törvényhozónak szóló erkölcsi célkitűzések voltak – ilyen híres program volt „Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata” 1789-ben Franciaországban. Most azonban közvetlenül hatályos joggá váltak és technikailag beilleszkedtek a jog szokásos mechanizmusai közé, például bíróságra lehet vinni őket. De még fontosabb, hogy ezek a fogalmak, pontosabban a mögöttük álló értékek ezentúl meghatározzák az összes jogszabály tartalmát. Csak az a jogszabály lehet érvényes, amelyik nem mond ellent az emberi méltóságnak, az egyenlőségnek, a lelkiismereti szabadságnak, a véleménynyilvánításhoz való jognak. Az alkotmány tehát így vált formálisból tartalmivá.

A magyar Alkotmánybíróság létrejöttének története

A fárasztó elmélet után pihenjünk meg a történetmondásnál.

A háború utáni rendszerváltást kifejező 1946: I. tc., amely a királyság helyett bevezette a köztársasági államformát, ennél többet is tett: preambulumban kinyilvánította, hogy „a köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait”.

Eckhardt Sándor demokrata néppárti képviselő azonnal indítványozta, hogy az emberi jogok védelmére alkalmas alkotmánybíróságot is állítsanak fel. Ezt a baloldal lehurrogtatta („reakciós bírót kezébe tegyük?” – kiabált közbe Marosán György).

Kádár János (1912–1989)

Az 1980-as években a szocialista törvényesség és a dereguláció jegyében alkotmánybíróság-szerű szerveket állítottak fel. (Jugoszláviában korábban is működött ilyen alkotmánybíróság.) Itt a mozgató eszme nem az emberi jogi értékek érvényesítése, hanem a túlbujánzó szabályozás kitisztítása és ellenmondás-mentessége volt. Ilyen szerv volt a lengyel Tribunal, és a magyar Alkotmányjogi Tanács. Ez utóbbi nem volt alkotmánybíróság, a parlament szerve volt, törvényt nem bírálhatott felül. „Eltársak, csak semmi jogászkodás” – mondta Kádár János az Alkotmányjogi Tanács tagjainak a megválasztásuk után tartott fogadáson.

1988–1989-ben a szocialisták alkotmányreformra készültek. Ennek két előrehozott lépése az alkotmánybíróság felállítása és a köztársasági elnök intézményének helyreállítása lett volna. Az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) létrejött, majd a Nemzeti Kerekasztal áthúzta azt a törekvést, hogy ezt a két intézményt még 1989 tavaszán létrehozzák. Az EKA tudniillik mindkettőben hatalomátmentési kísérletet látott. Ezért az alkotmánybíróságot a szabadon megválasztott parlamentre akarta hagyni.

A tervezett alkotmánybíróság tipikusan szocialista jegyeket viselt. Előkészítése során az Igazságügyi Minisztérium minden létező külföldi törvényt lefordítottatott, s minden létező hatáskört belezúfolt a tervezetbe – kivéve a legfontosabbat, ami az alkotmánybíróságot alkotmánybírósággá teszi: ez az alkotmánybíróság nem semmisíthetett volna meg törvényt. Ha egy törvényt alkotmányellenesnek tartott volna is, az országgyűlés mondta volna ki a végső szót.

Az EKA gyanakvása nem volt alaptalan. A bírák jelölésében szerepet kapott volna az MTA és a Jogászszövetség. Mindkettőt az MSZMP tartotta kezben. Az alkotmánybíróság elnökét nem a bírók, hanem a parlament választotta volna.

A tervezett alkotmánybíróság beszédes példa arra, hogy a reformkommunisták által elképzelt rendszerváltás nem ment volna el odáig, mint amit a valódi, gyökeres rendszerváltás hozott. 1990 nyarán a történelem egyszerűen túlhaladta ezeket az óvatos terveket.

1989 szeptemberére az új alkotmány munkálatai annyira előrehaladtak, a tervezet már olyannyira eltért a reformkommunisták által javasolt óvatos módosításoktól, hogy az EKA is meggondolandónak tartotta az alkotmánybíróság felállítását az alkotmány védelmére. Három feltételt támasztottunk:

1. legyen valódi alkotmánybíróság, azaz semmisíthesse meg a törvényeket is;
2. az utólagos normakontrollt bárki indítványozhassa;
3. a bírókat paritásos parlamenti bizottság jelölje, és a parlament minősített többséggel válassza meg; az elnököt a bírák maguk válasszák so-
raikból.

Megegyezés született még az alkotmánybíróság fokozatos felállításáról: 1989 novemberében öt bírót, a szabad választások után további öt, az utolsó ötöt pedig majd a második parlament választja meg további négy év múlva. Az első öt helyet el is osztották.

Ezeket a követeléseket az MSZMP-t képviselő Pozsgay Imre elfogadta. Az elvekben az EKA egyetértett, a végleges szöveget az utolsó hétvégén írtuk meg, a Kerekasztal nem is látta. Az alkotmánybírósági törvényt az alkotmánnyal egy napon fogadta el a parlament, majd 1989. november végén megválasztotta az első öt bírót.

Az alkotmánybíróság 1990. január 1-jén kezdte meg működését. A rendszerváltás szervei közül az első és egyetlen volt, amely már a választások előtt tevékenykedett – egy igazi **filius ante patrem** –, s alkotmányossági szempontból felügyelte magát a szorosan vett rendszerváltást. Ekkor kezdődött az a világtörténeti újdonság, hogy egy forradalmi folyamat szigorúan jogállami keretek között zajlik. Ez az, amit később az alkotmánybíróság *jogállami forradalomnak* nevezett, s saját magát e jogállami forradalom letéteményesének tekintette.

A magyar Alkotmánybíróság jellemzői

Az így megszületett alkotmánybíróságnak két jellemzője van:

1. az absztrakt hatáskörök sokasága;
2. az, hogy bárki indítványozhatja jogszabály felülvizsgálatát, továbbá alkotmányellenes jogalkotói mulasztás megállapítását.

Filius ante patrem:

szó szerint: fiú az apa előtt, azaz fiú, aki az apjánál korábban született meg. Olyan helyzet, amikor egy olyan esemény, amely a másinak következménye volna, mégis annak előzményeként szerepel. Az alkotmánybíróság az új, alkotmányos demokrácia intézménye, amelyet e rendszer felállása után kellett volna létrehozni. (Az Ellenzéki Kerekasztal is eredetileg a szabadon választott új parlament feladatának tartotta az alkotmánybírósági törvény meghozását, és a testület megválasztását.) A történelmi helyzet azonban úgy alakult, hogy az alkotmánybíróság első öt tagját nyomban az új alkotmány kihirdetése után, 1989 novemberében megválasztották. Így az alkotmánybíróság már a szabad választások és az új országgyűlés megalakulása előtt is működött, mintegy megelőlegezve a későbbi alkotmányos demokráciát, és érvényesítve annak követelményeit ebben a szorosan vett átmeneti időszakban is.

Absztrakt normakontroll:

egy jogszabály alkotmányosságának önmagában elvégzett, azaz bármely konkrét ügyben való alkalmazásától független vizsgálata az alkotmánybíróság által. Ha az alkotmánybíróság megállapítja a jogszabály alkotmányellenességét, mindenkre kiterjedő hatállyal megsemmisíti.

Elvont (absztrakt) alkotmányértelmezés:

a törvényben meghatározott legmagasabb állami szervek indítványozhatják az alkotmány egyes rendelkezéseinek értelmezését. Az alkotmánybíróság az alkotmány rendelkezésének tartalmát úgy bontja ki, hogy a jövőben minden hasonló esetben alkalmazandó elvont szabályt állapít meg. A politikai kérdésektől való távolságtartás érdekében eleve csakis ilyen válaszra alkalmas indítványokat fogad el. Az alkotmánybíróság alkotmányértelmezése mindenkre nézve kötelező. Az alkotmányt értelmező szabályokat egyébként az alkotmánybíróság más eljárásaiban is megállapít, s ezek hasonlóképpen kötelezők.

Actio popularis, populáris akció:

a magyar jognak a világon egyedülálló megoldása, amely szerint bárki indítványozhat absztrakt normakontrollt, függetlenül attól, hogy a megtámadott jogszabály az ő jogait vagy érdekét sérti-e. Ilyenkor tehát az indítványozó (elvileg) nem saját joga védelmében, hanem a jogrend alkotmányossága érdekében lép fel.

Az *absztrakt hatáskörök* az eredeti, kelsen-i modellhez való visszatérést jelentik: csak törvényeket és rendeleteket lehet megtámadni, konkrét bírói ítéletek és hatósági határozatok ellen nem lehet az alkotmánybírósághoz fordulni.

Az alkotmánybíróság tehát a tiszta és konstitutív alkotmánybírósági funkcióra, a jogszabályok felülvizsgálatára szorítkozott. Ezt hívják **absztrakt normakontrollnak**, mert konkrét üggyől, konkrét jogsérelemtől függetlenül megtámadhatók a jogszabályok. Hasonlóan nem kapcsolódik konkrét üggyhez, amikor az AB azt állapítja meg, hogy a jogalkotó alkotmányellenes helyzetet idézett elő azáltal, hogy nem alkotott meg egy törvényt vagy rendeletet. Az úgynevezett **elvont alkotmányértelmezés** sem csupán egy konkrét ügyre ad megoldást, hanem az alkotmány valamely rendelkezésének a jövőben is követendő értelmezését állapítja meg.

Sok bíróságnak van a magyarhoz hasonlóan csakis absztrakt hatásköre, de egyedülálló, hogy ezeket az eljárásokat *bárki indítványozhatja*. Ez a híres **populáris akció**, amikor valaki nem, illetve nem szükségképpen saját jogséreleme orvoslásáért lép fel, hanem voltaképpen az alkotmányos rend épségeért. Óriási mennyiségben érkeztek az alkotmánybíróságra a néptől jött indítványok. Sok olyan eljárás indult így, amelyet az absztrakt normakontroll másutt szokásos indítványozói: országgyűlési képviselők, miniszterek, kormány, országos érdekképviselők sosem indítottak volna, mert érdekeikkel szemben állt volna, felborította volna a nehezen kialakított kompromisszumokat, vagy egyszerűen olyan ügyekre vonatkozott, amelyeket egyetlen képviselő sem vállalt volna magára (ilyen volt például a halálbüntetés eltörlése).

A populáris akció bizonyosan hozzájárult az alkotmánybíróság gyors népszerűségéhez és a benne való bizalomhoz. Másrészt a populáris akció szinte a direkt demokrácia egy formájaként működött: a nép beleszólhatott a rendszer átalakításába – ha csak negatív törvényhozóként is, s az indítványokba foglalt kifogásokkal valóban alakítója lett az új jogrendnek.

Mit hozott ki az alkotmánybíróság a törvény adta lehetőségekből?

Az alkotmánybíróság joggal tekintette az alkotmánybírósági törvényt és az alkotmányt is megformálandó nyersanyagnak. Mindkettő tele volt hézagokkal, ellentmondásokkal, keletkezéstörténetükből következően kielérettelen rendelkezésekkel, miközben az alkotmánybíróságnak önmagát is meg kellett formálnia.

Az önmeghatározás legsürgősebben a *külső megjelenésre* vonatkozott. Hiszen – új alkotmány híján – az alkotmánybíróság reprezentálta az új alkotmányosságot. Elhatároztuk, hogy bevezetjük a talárt – aztán hosszasan szavaztunk arról, milyen színű legyen, s hogy színházi szabó vagy a veszprémi püspökség szabója varrja-e meg. Idetartozott volna az épület is – míg a kül-

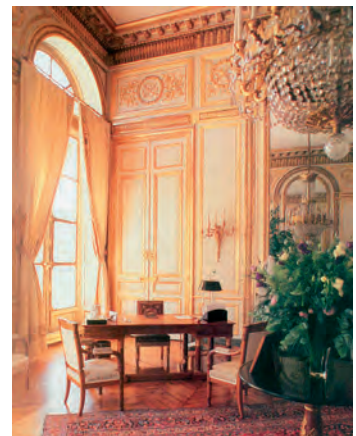
Az amerikai Legfelsőbb Bíróság épülete

A spanyol Alkotmánybíróság épülete

földi alkotmánybíróságok pompás palotákban vannak elhelyezve, nekünk be kellett érniük a XIII. kerületi pártbizottság egykori VB-termével és az összetolt Varia-asztalokkal.

Az *alkotmánybírási eljárást* a törvény néhány alapelven túl külön törvényre utalta – amely mindmáig nem született meg. Az alkotmánybíróság „igazi” bíró tagjai – két volt bíró ült a testületben a nyolc professzorral szemben – ügyfeleket akartak látni, valódi tárgyalásokat tartani. A többség azonban nem akarta beengedni a népet az alkotmánybíróság termeibe. Nem azért, hogy csizmájával fel ne karcolja a fényes padlatot, hanem azért, mert néhány kísérlet után kiderült, hogy egy absztrakt normakont-

A francia Alkotmánybíróság elnökének dolgozószobája

A francia Alkotmánybíróság épülete

Az első magyar alkotmánybírói testület (1990)

rollnál, ahol nem az indítványozó saját ügyéről van szó, hanem egy absztrakt alkotmányossági kérdésről, nincs erre szükség, az indítványozó jogi érveit már elmondta az indítványban. Így alakult ki az alkotmánybíróság „titkos” eljárása, ahol a bírák tanácskozóterme fontosabb, mint a tárgyalóterem, amely protokolláris célokat és az ítélet nyilvános kihirdetését szolgálta. Az absztrakt indítványozó voltaképpen az első mozgató, aki elindítja a gépezetet.

Látni kell azonban, hogy ezt a korlátozást az alkotmánybíróság bőségesen ellensúlyozta azzal, hogy a nép indítványait viszont korlátlanul beengedte az alkotmánybíróságra. Míg másutt válogatott ügyvédek beadványai kerülhetnek csak az alkotmánybíróság elé, mi indítványként befogadtunk sajtópapírra írt leveleket is, és igyekeztünk megtalálni bennük az indítványnyá minősüléshez szükséges alkotmányossági problémát.

Ez lett az egyik forrása annak, hogy az alkotmánybíróság nem követte az indítványhoz kötöttség elvét, vagyis túlterjeszkedett azon a problémán,

Az Alkotmánybíróság tanácskozóterme

amelyet az indítvány tartalmazott. Megvizsgálta ugyanazon törvény további rendelkezéseit, sőt tematikusan összefüggő jogszabályokat is. Előfordult, hogy az indítványt elutasította, de más szabályokat megsemmisített.

Tartalmi törekvések

Az eljárás ilyen alakítása az alkotmánybíróságnak azt a fő törekvését szolgálta, hogy minél hamarabb, öt-hat év alatt az alkotmány minden paragrafusát magyarázhassa, értelmezze, s ezzel *koherens rendszert* építsen ki. Ezért minden alkalmat megragadott, hogy az alkotmányt értelmezhesse. Hangsúlyozni kell, hogy az alkotmánybíróság elvileg megalapozott rendszerre törekedett – mintegy szembeállítva azt a napi politikai érdekű alkotmány-magyarázattal. Ezt fejezi ki a „*láthatatlan alkotmány*” metaforája, amely 1990-ben, a halálbüntetés-ítéletben szerepel. Ezt tartják az alkotmánybíróság programhirdetésének, aktivista krédójának.

A láthatatlan alkotmányt persze láthatóvá kellett tenni. Vagyis az alkotmánybíróságnak világossá kellett tennie döntésének elvi alapjait és módszertanát. Másrészt az egyes jogok és intézmények tartalmát is tisztázni kellett. Mit jelent konkrétan a köztársasági elnöknek az a jogköre, hogy ő a fegyveres erők főparancsnoka? Mennyiben állhat a népszavazás a törvényhozás fölött? Hol vannak a szólásszabadság határai például a büntetőjoggal szemben? Meddig lehet büntetlenül gyalázkodni egy közösséggel szemben, és hol kezdődik a közösség elleni izgatás, amely már büntetendő? De elvileg is el kellett dönteni: a vélemény szabadságból az államnak az a kötelessége folyik-e, hogy nyitva tartsa a kommunikációs csatornákat, vagy beleszólhat az ott folyó kommunikáció tartalmába is? (Az előbbi az állam kötelessége. Tartalmi korlátozásra csak más jogok védelmében, szűk körben van lehetőség.) Mit jelent a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog? (Gyakorlatilag a minimális egészségügyi ellátás állami megszervezését.) Vagyis az alkotmánybíróság voltaképpen megalkotta részleteiben a magyar alkotmányjogot.

Az alkotmánybíróság mindebben természetesen példaképekre támaszkodott. Öt év alatt akart oda eljutni, ahová a német alkotmánybíróság ötven év alatt. Importáltuk Magyarországra az európai alkotmányosságot. Az akkori politikai légkörben – amikor mindenki, a parlament és a kormány is bizonyítani akarta európaiságát – óriási erőforrás volt az alkotmánybíróság határozatai elfogadása számára, hogy az általa adott megoldás az *európai standard*.

Ez nem a külföldi ítéletek másolását jelentette, hanem egy gondolkodásmód és igényességi mérce elsajátítását. Nemegyszer kifejezetten el akartunk térni a szokásos megoldástól – például az abortuszítéletben, az igazságtételi ügyekben. Ezt természetesen indokolni kellett.

Segített a beilleszkedésben az akkor ránk irányuló nemzetközi figyelem. Az alkotmánybíróság világnyelveken is közzétette legfontosabb ítéleteit, bőséges magyarázatokkal. Ez meghálálta magát: külföldi könyvek sora született a magyar Alkotmánybíróságról.

Alkotmányjogi panasz:

a magyar jogban alkotmányjogi panasszal fordulhat az alkotmánybírósághoz az, akinek alkotmányos jogát egy jogerős bírósági ítéletben alkalmazott jogszabály megsértette. Ekkor is tehát egy törvény vagy más jogszabály alkotmányossági vizsgálatát indítványozzák, s az alkotmánybíróság a normakontroll szabályai szerint dönt. A határozatnak mégis kihatása van a konkrét ügyre: ha az alkalmazott jogszabály alkotmányellenes volt, a fél kérheti az eljárás megismétlését, immár ennek a jogszabálynak az alkalmazása nélkül. A német és a spanyol jogban az alkotmányjogi panasz (Verfassungsbeschwerde, amparo) a magyartól eltérően magának a bírónak az ítéletnek, vagyis a jogalkalmazás módjának alkotmányossági kontrollját jelenti. Ezzel a fajta alkotmányjogi panasszal az alkotmánybíróság alkotmányossági ügyekben még a Legfelsőbb Bíróságot is felülbíráló szuper-fellebbezési fórummá válik konkrét ügyekben.

»Negatív törvényhozásból« pozitív bírósági jogalkotás

Adatok „készletre gyűjtése”:

minden adatgyűjtés és adatkezelés alkotmányosan csakis előre meghatározott és törvényes célból történhet, s csak addig folytatható, amíg ez a cél fennáll. A cél megszűnésével az adatot törölni kell. Ez a célhoz kötöttség alapelve. A „készletre gyűjtés” éppen ezzel az elvvel ellentétes: az adatkezelő nem egy konkrét, törvényes célra gyűjti az adatokat, hanem tetszőleges, előre nem látható célokra való felhasználásra.

Non-derogation principle:

az az elv, hogy bizonyos jogokat vagy állapotot nem szabad korlátozni vagy lerontani. Az Alkotmánybíróság joggyakorlatában a természetvédelem jogszabályban biztosított szintjének csökkentésére vonatkozó tilalmat, a védelmi szint fenntartásának kötelezettségét jelenti.

Előzetes normakontroll:

még ki nem hirdetett, de már megszavazott törvény alkotmánybírósági vizsgálata. Jelenleg a köztársasági elnök indíthat az alkotmánybíróságnál előzetes normakontrollt. 1997-ig a törvény – több képviselő indítványára – lehetővé tette a még el nem fogadott törvényjavaslat előzetes normakontrollját is, de ezt a hatáskörét az Alkotmánybíróság nem volt hajlandó gyakorolni, mert ezáltal egy politikai döntéshozási folyamat résztvevőjévé vált volna.

Az, hogy az alkotmánybíróság a konkrét ügy eldöntése mellett általában is megfogalmazta a döntés elvi alapjait, gyakorlatilag arra vezetett, hogy a törvények megsemmisítését, a negatív törvényhozást háttérbe szorította az alkotmánybíróság *pozitív jogalkotó* szerepe. Az alkotmánybíróság ítéletei, s a benne foglalt általános tételek ugyanis mindenkiire kötelezőek.

Az alkotmánybíróság ítéleteiben általános, *alapelv szintű* szabályokról van szó, amelyek a politikai törvényhozás keretétől szolgálnak. Jó példa erre a személyszám-határozat, melynek minden elvi megállapítása bekerült később az adatvédelmi törvénybe. (Például hogy alkotmányellenes a személyes **adatok „készletre gyűjtése”**, alkotmányba ütközik a korlátozás nélkül használható, általános és egységes személyazonosító jel, azaz a személyi szám. Ezen felül az ítéletből származik a célhoz kötöttség alapelve, az érintett jogának kimondása a saját adataihoz való hozzáférésre, illetve az a megállapítás, hogy szükség van egy független adatvédelmi biztos intézményére.)

Hasonló eset, hogy a közoktatási törvény szó szerint megismétli az alkotmánybíróság tételeit az állami iskolák semlegességéről, az egyházi iskolák jogállásáról. Még egy példa: a híres környezetvédelmi **non-derogation elv**: a természetvédelem jogszabályban biztosított szintje nem csökkenthető. A védelem szintjének csökkentéséhez annak elkerülhetetlen szükségességét kell bizonyítania a törvényhozónak vagy a kormánynak. De megállapított az alkotmánybíróság új, az alkotmányban nem szereplő alapvető alkotmányos jogokat is. Ilyen például a vérségi származás kiderítéséhez való jog.

Ha lehetett, az alkotmánybíróság nem semmisítette meg a törvényt, hanem *előírta, milyen értelmezése alkotmányos*, s így közvetlenül a jogalkalmazóhoz szólt. Egyre gyakrabban alkalmazta az alkotmányellenes mulasztás megállapítását, akkor is, ha volt ugyan törvény, de nem nyújtott teljes védelmet egy alkotmányos jognak. Ennek a technikának kettős haszna volt: egyrészt elkerülte az éles konfliktust az Országgyűléssel, hiszen nem semmisítette meg annak jogalkotását; másrészt viszont a mulasztási határozatban részletesen meghatározta, hogyan lehet, azaz hogyan kell pótolni a mulasztást. A parlament pedig készségesen követte ezeket az iránymutatásokat.

Az amerikai irodalom a magyar Alkotmánybírósággal kapcsolatban *alkotmányos alkudozásról* (*constitutional bargaining*) beszél. Voltaképpen igaza van. Számos törvény ismétlődően megjárta az alkotmánybíróságot; a törvényhozó mindig igazított rajta az alkotmánybíróság követelményei szerint, míg végül kialakult egy olyan állapot, amely alkotmányosan már elfogadható volt, és a törvényhozó eredeti céljától sem állt túl messze. Ez történt a kárpótlási törvényekkel vagy a Bokros-csomag egyes darabjaival is. Vannak azonban alapkérdések, amelyekben nincs alku. A szólásszabadság védelméből például nem engedett az alkotmánybíróság a parlamentnek a gyűlöletbeszéd büntetethetőségét kiterjeszteni szándékozó próbálkozásaival szemben.

Az alkotmánybíráskodás viszonya a politikához

Az alkotmánybíráóság a politikai rendszer egyik legfontosabb része. Láttuk, milyen kérdésekben mondja ki az utolsó szót, ad szabad utat vagy hiúsít meg politikai szándékokat. A látszat azonban nem csalhat meg minket. Nem az alkotmánybíráóság, hanem az alkotmány szab határt a politikának. Az alkotmánybíráóság mindent megtett, hogy tudatosítsa: a rendszerváltással megfordult a jog és a politika viszonya. A szocializmusban – mint más nem alkotmányos rendszerekben is – a politika eszközként használta a jogot. Az alkotmányos rendszerben viszont bármely politikai törekvés csakis az alkotmány keretei között valósítható meg.

Hogyan tud szabad maradni az alkotmánybíráóság a napi politikától? Több módja van rá. A napi gyakorlatban megteheti, hogy kifejezetten elmenekül a politika közeléből. Végül is a bíróság maga mondja meg, mivel hajlandó foglalkozni. A klasszikus eszköz Amerikából származik: *ez a politikai kérdés (political question) doktrínája*. Ami a Legfelsőbb Bíróság szerint nem a bíróságra, hanem más hatalmi ágra tartozik, az politikai kérdés, melynek elbírálására nincs a bíróságnak hatásköre. De hogy mi minősül ilyen kérdésnek, azt maga mondja meg, s az erre kinyilvánított általános ismérveket mindig áthágta a Legfelsőbb Bíróság, ha valamivel jobbnak látta nem foglalkozni. A magyar Alkotmánybíráóság is mindig megtalálta a megfelelő formulát, ha valamiben nem akart dönteni.

A másik eszköz, hogy az alkotmánybíráóság *ragaszkodik bírói szerepéhez*, vagyis ahhoz, hogy ő mondja ki a végső szót, s ne váljon más, politikai döntések közreműködőjévé. Ennek érdekében az alkotmánybíráóság még a törvényben írt hatásköreit is módosította.

Így előfordult, hogy nem volt hajlandó **előzetes normakontrollt** végezni, noha az alkotmánybíráósági törvény szerint attól a perctől kezdve, hogy egy törvényjavaslatot bevittek a parlamentbe, ötven képviselő előzetes normakontrollt kérhetett. Ez azt jelentette, hogy a még politikai viták kereszt-tüzében álló, nem is végleges szöveget kell elbírálnia (akár ismétlődően) az alkotmánybíráóságnak. Az előzetes normakontroll voltaképpen tanácsadás a törvényhozási folyamatban, amelyben mások döntenek. Egy bíróság azonban végső és kötelező döntést hoz. Ennek is megvan a maga amerikai hagyománya. Amikor George Washington elnök harminc kérdést tett fel a Legfelsőbb Bíróságnak arról, hogyan viszonyuljanak az Államok a francia–angol viszályhoz, a bíróság azt válaszolta, hogy nem áll módjában tanácsot adni, s ebben csak az vigasztalja, hogy az elnök bölcsessége meg fogja találni a helyes utat. A magyar Alkotmánybíráóság érdesebben fogalmazott: *az alkotmánybíráóság nem tanácsadója, hanem bírója az Országgyűlésnek* – áll az egyik ítéletben.

Hasonlóképpen, ha a legfőbb állami szervek *alkotmányértelmezést* kértek tőle, az alkotmánybíráóság csak olyan kérdéseket fogadott el, amelyek alkalmasak arra, hogy minden más esetben is kötelező, *elvont szabállyal* lehessen

Konkrét normakontroll:

ebben az esetben is csak magának a jogszabálynak az alkotmányellenességét vizsgálja az alkotmánybíráóság, de – az absztrakt normakontrollal ellentétben – a vizsgálatot valamely konkrét ügy kapcsán kéri, amelyben az illető jogszabályt alkalmazni kell vagy kellett. A hatályos magyar jog szerint, ha a bíró észleli az általa tárgyalt ügyben alkalmazandó jogszabály alkotmányellenességét, az eljárást felfüggeszti, és alkotmányossági vizsgálatot indítványoz az alkotmánybíráóságnál. Ha az alkotmánybíráóság a jogszabály alkotmányellenességét állapítja meg, és azt megsemmisíti, az ügyet úgy kell folytatni, hogy abban a megsemmisített jogszabályt nem lehet alkalmazni. A fél által, a jogerős ítélet meghozása után kezdeményezett konkrét normakontrollt a magyar törvény „alkotmányjogi panasz-nak” nevezi. Vagyis a konkrét normakontrollnak hatása van egy konkrét ügyre is.

válaszolni rájuk. Az alkotmánybíróság nem arra válaszolt, hogy a köztársasági elnöknek alá kell-e írnia Hankiss Elemér felmentését a tévéelnöki székéből, hanem azt fejtette ki, milyen körben, milyen kritériumok megléte esetén van az elnöknek úgynevezett önálló politikai döntésre joga, amelyhez tehát nem kell miniszteri ellenjegyzés.

Hogy mi az alkotmányértelmezési kérés mögötti konkrét politikai vita, hogy egyáltalán van-e ilyen ügy, az alkotmánybíróság számára olyan kérdés, mint Don Quijote számára az, hogy Dulcinea del Toboso valóban létezik-e. Mikor a hercegnő Don Quijotétól efelől érdeklődött, ő így válaszolt: „Csak az Isten tudja, van-e a világon Dulcinea vagy nincs, pusztá fantom-e ő vagy sem, s ez nem is olyan tárgy, amely felől szükséges volna az utolsó porcikáig bizonyosságot szerezni.” Csak az Isten tudja – folytathatnám –, hogy ez-e az egyetlen eset, amikor az alkotmánybíró Don Quijotéhez hasonlít.

Az alkotmánybíróság valódi védelmezője a politikába bonyolódás ellen az, hogy *kizárólag szakmai érvek alapján dönt*. A politikai kérdések eljogiasítása egyébként az alkotmánybíráskodás egyik praktikus értelme. Kiragadja a kérdést aktuális politikai összefüggéseiből. Nyelvileg és fogalmilag is a politikától idegen közegbe helyezi, s itt hozza meg azt a döntést, amelynek hatása túlnyúlik a konkrét ügyön. A politikus nem érti ezt a nyelvet – ezért van az, hogy az alkotmánybíróság ítéleteit le kell fordítani számára. Az a nyelv viszont, amelyet az alkotmánybíróság beszél, az alkotmányjog nemzetközi nyelve, mondhatnám latinja.

Azok a végső soron morális alapelvek, amelyeket az alkotmánybíróság alkalmaz, nem tartoznak a politika hatáskörébe. Az emberi méltóság elve nem többségi döntés kérdése. (Ezért mondtam, hogy az alkotmány a törvényhozó hatalom felett áll.) S az elvek alkalmazásában is gyakran vannak olyan határkérdések, amelyekben reménytelen a konszenzus, s egy többségi döntésnek nem lenne morális ereje. Nem véletlen, hogy abortusz, eutanázia kérdésében végül az alkotmánybíróságoknak kell döntenie. Ekkor olyan elvi indoklásra van szükség, amelyet a parlamenti többség a törvényhozás természetéből következően nem képes nyújtani.

Az Igazság. Raffaello
freskórészlete, 1508–1511

Ajánlott irodalom

Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Bp.: Osiris, 1998.

Bitskey Botond (szerk.): Tíz éves az Alkotmánybíróság. Bp.: Alkotmánybíróság, 2000.

Dupré, Catherine: Importing the Law in Post-Communist Transitions: The Hungarian Constitutional Court and the Right to Human Dignity. Oxford – Portland (Oregon): Hart, 2003.

Győrfi Tamás: Az alkotmánybíráskodás politikai karaktere: Értekezés a magyar Alkotmánybíróság első tíz évéről. Bp.: INDOK, 2001.

Halmai Gábor (szerk.): A megtalált alkotmány?: A magyar alapjogi bíráskodás első kilenc éve. Bp.: INDOK, 2000. [Magyar és angol nyelvű tanulmányok, részletes bibliográfia a magyar alkotmánybíráskodásról megjelent könyvekről és cikkekről.]

Kis János: Alkotmánybíráskodás a mérlegen. In: *Kis János*: Alkotmányos demokrácia: Három tanulmány. Bp.: INDOK, 2000: 107–279., illetve *Fundamentum*, 3–4. sz. (1999) és 1. sz. (2000)

Paczolay Péter (vál., szerk.): Alkotmánybíráskodás, alkotmányértelmezés. Bp.: ELTE, 1995. [Válogatott tanulmányok a nemzetközi irodalomból, bibliográfia; Új kiadásban: Bp.: Rejtjel K., 2003.]

Procházka, Radoslav: Mission Accomplished: On Founding Constitutional Adjudication in Central Europe. Bp.–New York: Central European University Press, 2002.

Sadurski, Wojciech (ed.): Constitutional Justice, East and West. The Hague – London – New York: Kluwer Law International, 2002. [Összehasonlító tanulmányok a posztkommunista országok és a régi demokráciák alkotmánybíráskodásáról.]

Schwartz, Herman: The Struggle for Constitutional Justice in Post-Communist Europe. Chicago: Chicago University Press, 2000.

Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Bp.: Osiris, 2001.

Sólyom, László: The Role of Constitutional Courts in the Transition to Democracy, with Special Reference to Hungary. *International Sociology*, Vol 18. No. 1 (March 2003): 133–161.

Sólyom, László – Brunner, Georg (eds.): Constitutional Judiciary in a New Democracy: The Hungarian Constitutional Court. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2000. [Két hosszú bevezető tanulmány, kivonatok a magyar Alkotmánybíróság határozataiból.]

